

Јусуф ХАМЗА

ОДНОСОТ НА ТМОРО КОН ТУРСКОТО НАСЕЛЕНИЕ ВО МАКЕДОНИЈА ВО ПЕРИОДОТ 1893—1903 ГОДИНА

Во периодот на основањето на ТМОРО (1893 г.) во Македонија живееле неколку стотици илјади Турци кои по бројност доаѓале веднаш по Македонците. Некаде повеќе, некаде помалку, турското население во Македонија било распространето врз сета нејзина територија, а најповеќе во нејзините југоисточни делови. Во градовите тоа население претежно се занимавало со занаетчиство, а во селата со земјоделство.

Поради бавното навлегување на капиталистичките односи во Македонија, во неа сèуште владееле феудални односи кои го сопирале севкупниот културен и материјален развој на општеството. Во таа смисла се изразил и В. И. Ленин во својата статија „Социјалното значење на Српско-бугарските победи“, објавена во в. „Правда“ на 7. XI 1912 година, кога меѓу другото напишал: „Македонија, како и сите балкански земји економски е силно заостаната. Таму уште се имаат запазено најсилни останки од крепосното право, од средновековната зависност на селаните од големопоседниците—феудалци. . . Големопоседниците во Македонија се Турци и муслимани, а селаните се Словени и христијани. Класната противречност поради тоа ја заострува и националната“¹⁾.

Бавното навлегување на капиталистичките односи во Османската империја било причина и за подоцнежното појавување на националната свест, односно и буђењето на турската нација, иако таа имала заедничка територија, заеднички јазик, економска поврзаност и етничко-културна сродност како неопходни елементи за конституирање на една нација. Турската нација била најзадоцнета во културен и просветен однос,²⁾ и како таква таа се појавила последна на Балканскиот Полуостров.

1) В. И. Ленин, Дела. Т. 17. Скопје, 1981, 510.

2) Никола Петров Русински, Спомени. Во ракопис. — ИНИ ОДБ, Сл. IV. 319/V, 224.

Тоа било резултат и на стремежите на владејачките османски кругови во втората половина на XIX век за формирање „единствена османска нација“ како идејно-политичка определба за обединување на сите народи и народности во Османската империја, без разлика на нивната професионална и етничка припадност, а според идеолозите на таа теза, тоа претставувало и императив за спасување на Османската империја од распаѓање.

Најголеми поборници на таа теорија биле младоосманлиите. Младоосманлиската теза ја прифатиле и младотурците, кои спасот на Империјата го гледале прво во „османското и исламското единство“, а при крајот на своето владеење исклучиво во националистичката доктрина — Пантурцизмот. Споменатите состојби секако имале негативен одраз и врз националната диференцијација на муслиманското население во Османската империја, а со тоа и во Македонија. Поради тоа, конфесионалната припадност се поистоветувала со националната.

Националната неиздиференцираност била резултат и на стремежите и „потребите“ на османскиот владејачки систем за продолжување на своето управување над потиснатите народи. За остварување на таа своја цел, официјалната османска власт дури ги поттикнувала разбојничките банди и други насилнички групи од турското и другото муслиманско население во Македонија да извршат грабежи и други насилства врз македонското население. Меѓутоа, евидентирани се многу случаи кога и нетурското население поради своите економски интереси повеќе ја поддржувало османската власт и од самото турско население³). Како резултат на споменатите состојби, во Македонија продолжиле да владеат анархијата и тиранијата на кои биле изложени народните маси, меѓу кои и самото турско население.

Македонското националноослободително движење уште за време на Македонското—Кресненско востание изградило мошне позитивен однос и став кон турското работно население во Македонија уточнето во точките 16, 18, 20, 48, 49, 155, 156, 162, 163, 178 и 179 од Правилникот на Македонскиот востанички комитет⁴). Кресненските востаници биле свесни дека положбата на турското работно население не била подобра од таа на македонските селани, поради што тие и ги заштитувале имотите на мирните Турци и се заземале за верска толеранција кон нив⁵).

³) Манол Пандевски, Илинденското востание, османската власт и турското население во Македонија. — Историја, IX/2 Скопје, 1973, 10.

⁴) Документи за борбата на македонскиот народ за самостојност и за национална држава. Том први. Универзитет „Кирил и Методиј“ Скопје, 1981, 245—261.

⁵) Иван Катарџиев, Кресненското востание 1878. Наша Книга Скопје, 1978, 49—50.

Доследна на традиционалната праведност на македонското националноослободително движење и своите револуционерни принципи ТМОРО уште од своето формирање изградила позитивен однос и став кон другите народности во Македонија, а посебно кон турското работно население. ТМОРО и него го ставила во составот на „незадоволните елементи“ кои требало да се обединат во борбата за рушење на османската власт во Македонија⁶⁾. Основната цел на ТМОРО била да го диференцира економски и социјално експлоатираното турско работно население од османската власт, да го привлече и него во своите редови или да го неутрализира во претстојната пресметка со султанската тиранија, на која според Манол Пандевски ТМОРО ѝ објавила беспопштедна борба на живот и на смрт⁷⁾.

Својот однос кон турското население во Македонија ТМОРО го санкционирала со свои програмски акти донесени во периодот од своето формирање до избувнувањето на Илинденското востание. Еден од најзначајните документи донесени во наведениот период секако бил Уставот од 1896 година, кој претставува врвен дострел на нејзините демократско-револуционерни определби.

Според чл. 1 од Уставот „Тајната македонско-одринска револуционерна организација имала за цел да ги сплоти во едно цело сите незадоволни елементи во Македонија и Одринско, без разлика на народност . . .“, а според чл. 4, „член на ТМОРО можел да биде секој Македонец и Одринец кој не бил компромитиран со ништо нечесно и бескарактерно пред општеството. . .“⁸⁾ Споменатите два члена од Уставот му давале можност и на турскиот работен човек да се организира во една политичка и револуционерна организација преку која и тој ќе можел да ги искажува своите стремежи за економско и социјално ослободување од османската власт. Според тоа член на ТМОРО можел да биде секој Турчин кој ги прифаќал нејзините идејно-политички определби и ги исполнувал критериумите според Уставот.

Доследното остварување на уставните одредби наоѓале свој израз во конкретното диференцирање на турското работно население од османската власт, во што најголем придонес дале највидните револуционерни дејци на ТМОРО. Корифејот на македонското националноослободително движење — Гоце Делчев, најрано ја увидел тешката економско-социјална положба на бедното турско население во Македонија и уште во 1895

⁶⁾ Манол Пандовски, Националното прашање во македонското ослободително движење (1893—1903), Култура, Скопје, 1974, 123.

⁷⁾ М. Пандевски, Илинденското востание, османската власт и турското население во Македонија. . . , 11.

⁸⁾ Документи за борбата на македонскиот народ за самостојност и национална држава, Том први, — 331.

година констатирал дека положбата на тоа население не била подобра од таа на македонскиот народ и дека и турското население страдало од бескрупулозната османска власт⁹⁾.

Во борбата против османската власт Гоце Делчев се стремел да создаде еден борбен сојуз од сите незадоволни елементи во Македонија без разлика на нивната верска и народносна припадност. Во тој сојуз Г. Делчев настојувал да ги вклучи и турските експлоатирани маси велејќи: „... во трулата османска држава... дури и самиот турски народ страда и е изнамачен од секакви големци и грабачи, па и тој ќе се дигне против нив“¹⁰⁾. Слично се изјаснил и Никола Петров Русински наведувајќи: „... ние сакаме да создадеме братски сојуз со сите кои се економски, национално и политички задушени, а ако се може и со бедното турско население кое чувствува потреба од подобри услови на управувањето“¹¹⁾.

Како револуционер со социјал-демократски убедувања, Гоце Делчев се борел за надминување на сите конфесионално-етнички разлики и омрази и бил голем борец за политичко ослободување на сите народности во Македонија, без што не можело да се остварува и нивното економско-национално, социјално и културно-образовно ослободување. Во своите чести обиколки на Македонија и во секојдневните контакти со народот, Г. Делчев честопати ја повторувал својата мисла дека „сите родени во Македонија се деца на македонската земја. Тие се браќа и братски треба да живеат, братски да се борат и ако е потребно братски да умрат, братски да ја пролеваат својата крв за општото дело. Тие што работат против која и да е народност во Македонија и сеат омраза сред македонското население не се вистински синови на Македонија. Тие не ѝ служат на Македонија, тие се нејзини непријатели...“¹²⁾

Насочувајќи ја својата револуционерна работа и борба само против османскиот владејачки систем, Г. Делчев направил динстинкција меѓу турското население и тој систем, велејќи: „Ние не се бориме против таа или оваа народност, па била таа и да е турска... Јас не го мразам турскиот народ и никој не треба да го мрази. Турците не се виновни за нашето ропство. Единствен виновник и наш непријател е султанот... Јас ги по-

⁹⁾ Поради зголемување на старите и воведување нови даноци, односно поради неподносливиот деспотски режим на султанот Абдул Хамид II, во 1905 година дошло до избувнување на востание на турското население во Анадол кое ги зафатило речиси сите провинции и поголеми провинциски центри како што биле Дијарбак'р, Кајсери, Коња, Измир и др. (Вера Иванова Шпилькова, Младотурецкаја револуција 1908—1909. Издательство „Наука“ Москва, 1977, 45—59)

¹⁰⁾ Димитар Талев, Апостолот. — Гоце Делчев. Т. V. Редакција: Христо Андонов-Полјански. Култура Скопје, 1972, 197

¹¹⁾ Н. П. Русински, Спомени. Во ракопис. — ИНИ ОДБ, Сл. IV. 319/IX, 364.

¹²⁾ Димитар Попефтимов, Животот, делото и смртта на Гоце Делчев. Спомени (отчукани на машина). — ИНИ ОДБ, Сл. IV. 134, 10

викувам сите христијани и нехристијани, Македонци и немакедонци: Турци, Власи, Грци, Евреи, Цигани и други да се соберат под светлото знаме на македонската револуција против општиот непријател. Сите до еден и сите како еден во борбата против крволочниот султан Хамид и неговата држава, за нашата мила слобода за Македонија!“¹³)

И Даме Груев честопати ја повторувал својата мисла дека „неопходно треба да се направи разлика меѓу чесниот Турчин и суровите слуги на режимот кои не биле милосрдни ниту кон широките турски маси“¹⁴).

Гоцевиот соборец и воспитаник Никола Петров Русински, пак, во заедничката борба против султанот ги повикувал „и оние Турци што не биле развратени од разбојничките банди на управниците, што не биле задоеени со омраза кон христијанските народи во Турција“¹⁵).

Со своите дела Г. Делчев станал жива легенда кого го сакале и сите други жители во Македонија. „Сите — вели Димитар Попевтимов — него го чувствуваа како свој најблизок, но и Гоце сите ги чувствуваа како свои еднокрвни браќа... Сите за Гоце беа еднакви пред законот на револуцијата...“¹⁶) Поради тоа Гоце го сакало и турското население, а го почитувала дури и османската власт. Познатиот скопски полициски началник Дервиш—ефенди преку Македонците во Скопје порачувал дека „сакал да го види и да му се поклони на тој дивен јунак...“¹⁷).

Гоце Делчев бил поборник на определбата за добро организирано востание. Успехот на востанието, според него, требало да претставува резултат на една систематска револуционерна работа на ТМОРО. Со тоа, како што велел Гоце, ќе се придобивале и напредните луѓе од народностите во Македонија меѓу кои и од турската народност. Во врска со тоа, тој многу често ја повторувал својата позната мисла: „Успехот на борбата ќе дојде со планска револуционерна работа со која ќе им се наложине на просветените Турци, Грци, Власи... ќе ги убедиме дека ние искрено се бориме за прогресивно-културна држава заснована врз радикални и социјални принципи во животот, и тогаш тие доброволно ќе ни подадат братска рака, здружено ќе ја продолжиме борбата...“¹⁸).

¹³ Ibid., 10

¹⁴) Ристо Дамјановски, Воената организација и тактика во Илинденското востание. — Прилози за Илинден. Битола—Крушево 1983, 108

¹⁵) Н. П. Русински, Спомени. Во ракопис. — ИНИ ОДБ, Сл. IV. 319/VII, 15

¹⁶) Д. Попевтимов, Ор. cit., 11

¹⁷) Пеју Јаворов, Гоце Делчев. — Гоце Делчев во спомените на современите. Избор, редакција и коментар: Х. А. Полјански. Култура Скопје, 1963, 252

¹⁸) Никола Зографов, За Гоце Делчев. — Гоце Делчев. Т. III, Редакција, избор и коментар: Х. А. Полјански. Култура Скопје, 1972, 104

Спиро Даскалов во своите спомени за Г. Делчев приведува дека Гоце за време на својот престој во Кавадарци во септември 1901 година ги советувал Кавадарчани да се вооружуваат и да ги отвораат вратите на Организацијата за секого па и за Турците, велејќи: „Не жалите ги парите за оружје, прибирајте во својата организација што повеќе напредни луѓе, работете за единството на нашиот народ, во своите редови земете ги и напредните Турци, не клонете се ни од Циганите, во своите редови приберете ги сите што искрено сакаат да се борат за слободата на својот народ“¹⁹⁾.

Во предвостаничкиот период ТМОРО посветувала посебно внимание на морално-политичкото издигнување на секој македонски револуционер. За таа цел голем број видни македонски револуционерни дејци објавувале декларации, манифести или други акти преку кои влијаеле врз моралниот лик на секој револуционер, превоспитувајќи го во духот на братството и единството меѓу сите народи и народности во Македонија без разлика на нивната конфесионална и народносна припадност, како императив за создавање единствен фронт против султанот Абдул Хамид II и неговата тиранија. Во всадувањето на тој интернационалистички дух кај македонските револуционери голема улога одиграле и револуционерните дејци со социјалистички убедувања.

Позабележителни резултати на тој план постигнал и Н. П. Русински — виден македонски револуционер — социјалист, близок соработник и сомисленик на Г. Делчев. Тој во првата половина на 1901 година со својата чета ги обиколил Крушевскиот, Демирхисарскиот и Кичевскиот реон, а во почетокот на 1902 година и Струшкиот, Охридскиот, Прилепскиот и др. револуционерни реони, во кои организирал собири со селаните, ги запознал со револуционерната дејност на Организацијата и вовел значајни новини во организационата поставеност на месните комитети на Организацијата.

Големо значење има и неговата Декларација до своите другари — револуционери, објавена на 3 јуни 1901 година во коријата на с. Вранештица, во која меѓу другото ги изложил и ставовите на ТМОРО за положбата на турското население во Македонија. Декларацијата на Русински гласела: „Драги другари четници, ние сме синови на една ропска земја Македонија... Ние сме бунтовници и револуционери бидејќи ја учиме и ја привлекуваме довчерашната раја на непокорност кон една власт со лоши закони... јас сум пламенен приврзаник за слободата на целокупниот народ во Македонија и Одринско без разлика на вера и народност. Јас не сакам да гасне ниту едно немакедонско огниште. Сите ние сме рабови на еден ист режим... Против Турција е управена нашата борба, но не и про-

¹⁹⁾ Спиро Даскалов, Гоце Делчев во Кавадарци. — Гоце Делчев. Т. III, 169—170

тив секој Турчин... Од Турците ќе гледаме да искористиме само одделни лица во прво време и ќе работиме меѓу нив на класна почва т.е. ќе ги привлекуваме во служба на револуционерното дело сиромашните Турци и ќе ја покажуваме како виновен за нивната мизерна положба управувачката класа⁽²⁰⁾.

ТМОРО водела сметка и за правилното воспитување на младите поколенија. Таа, својата цел ја остварувала преку своите воспитно-образовни институции, кои одиграле значајна улога и во повлекувањето јасна линија меѓу турското работно население и османската власт и во искоренувањето на омразата кон турскиот народ воопшто. Во врска со тоа Анастас Митрев во своите спомени наведува еден интересен случај со својот учител, истакнатиот македонски револуционер Христо Узунов, кој во 1899 година во Охридската прогимназија го предавал предметот Турски јазик.

Секавајќи се на тој случај А. Митрев пишува: „Ние, неговите ученици, сметајќи го турскиот народ како виновен за ропството на Македонците, не сакавме да го учиме турскиот јазик и за таквата демонстрација сметавме дека ќе добиеме пофалба од нашиот учител... но место пофалба ние добивме укор од учителот, кој ни се обрати со зборовите: 'Лошо мислите и лошо ја разбирате работата. Јазикот не е виновен и нема ништо општо со лошата турска управа од која страда и самото турско население'⁽²¹⁾.

Доследна на својата дотогашна праведна и принципиелна политика кон турското население во Македонија, ТМОРО со решенијата на Смилевскиот конгрес уште еднаш ја потврдила таа политика. Најголем придонес во тоа секако имал авторитативниот Даме Груев, кој учествувајќи во расправата по прашањето за односот на востаниците кон турското население за време на востанието рекол: „Турчин или христијанин тоа е безразлично, ако не прави зло, не смее ни влакно да му падне од глава⁽²²⁾“.

На Смилевскиот конгрес се одлучило да не се напаѓаат или опожаруваат турските села кои во предвостаничкиот период не им правеле зло на Македонците, и кои за време на востанието ќе останеле мирни, а посебно било подвлечено да не се прогонува мирното турско население, да не се посегнува по турски жени, деца и старци и да не се посега по нивните имоти.⁽²³⁾

²⁰⁾ Н. П. Русински, Спомени. — ИНИ ОДБ, Сл. IV. 319/V, 216—224

²¹⁾ Анастас Митрев, Мемоари. Огледи. Статии. Избор, превод, предговор и редакција Манол Пандевски. Скопје 1974, 221

²²⁾ Види: М. Пандевски, Националното прашање во македонското ослободително движење 1893—1903, 155

²³⁾ Н. П. Русински, Спомени. — ИНИ ОДБ, Сл. IV. 319/IV, 496; исто: Встанническото движење во Југозападна Македонија по спомени на Славейко Арсов. Книга I. Сџобшава: Л. Милетич. Издава „Македонскиот Научен Институт“. Печатница П. Глушков Софија, 1925, 84.

Во услови на зголемен притисок на османската власт врз македонскиот народ особено по атентатите на солунските „гемиции“, одлуките на Смилевскиот конгрес за заштита на мирното турско население претставувале врвен дострел на револуционерна правичност на ТМОРО.

Периодот од Смилевскиот конгрес до избувнувањето на Илинденското востание се одликува со преземање многубројни акции за афирмирање на конгресните решенија, со намера правилно и правовремено за востание да бидат информирани и подготвени македонскиот народ и народностите во Македонија како и европската односно светската јавност. Во тие рамки ЦК на ТМОРО спроти Илинденското востание или на самиот почеток на Востанието до видните Турци во Македонија и во Одринско на турски јазик, упатил циркуларно писмо со кое се објаснувале причините за крвавање, целите и задачите на востанието. „Почитуван господине, Македонскиот комитет — пишувало во писмото — реши да стапи во борба за да извојува справедлива и хумана администрација, наместо сегашната што е еднакво тешка и за христијаните и за муслиманите. Борбата веќе почна и Комитетот чувствува долг да им се обрати на угледните Турци што живеат овде со молба да ги успокојат своите браќа за да не гледаат непријателски на востанието. Востаниците ќе се воздржуваат од секакви дејства против мирното население...“²⁴) Меѓутоа, не се познати ефектите од спомениот циркулар и дали видните Турци се зазеле да го успокојат турското работно население за време на востанието.

Правилниот однос на ТМОРО кон турското население во Македонија дошол до израз и во Повикот на Главниот штаб на Битолскиот револуционерен округ испратен до востаниците спроти Илинденското востание. „Ние дигнавме оружје — се велело во Повикот — против тиранијата и бесчовештвото. Ние се бориме во името на слободата и хуманоста, впрочем нашата дело стои повисоко од секакви народни и племенски разлики. Поради тоа ние ги сметаме за свои браќа сите страдалници во мрачното царство на султанот. Како нас Македонците страдаат и Власите, страдаат и самите турски селани. Поради тоа... се забранува да се нападне мирното турско население и да се посега по турски жени, деца и старци“²⁵).

Континуитетот на општите идеолошко-политички определби на ТМОРО и одлуките на Смилевскиот конгрес за заштита на турското население бил запазен и за време на Илинденското востание. Конкретни чекори во тоа направиле некои реонски началства во Битолскиот револуционерен округ. Тие уште ноќта

²⁴) Блаже Ристовски, Досега непознат акт на Илинденското востание (Циркуларно писмо до видните Турци во Македонија и од Одринскиот вилает). — Нова Македонија, 13 септември 1970, 9.

²⁵) Христо Силянов, Освободителните борби на Македонија. Том II први. Издание на Илинденската организација. Државна печатница Софија, 1933, 357

спроти избўвнувањето на Востанието на турски јазик објавиле прогласи на јавни места во кои се објаснувале целите на востанието. Во врска со тоа Христо Силјанов пишува: „На Илинден градот Охрид осамна со излепени плакати по улиците на турски јазик, во кои се предупредуваше турското население да остане неутрално бидејќи борбата не е насочена против него туку против тиранските управувачи“²⁶⁾.

И Славејко Арсов наведува дека неколку дена пред востанието од Штабот кај Баишка Планина (близу Смилево) добил хектографирани писма за објавување на востанието, меѓу кои имало и писма на турски јазик наменети за Турците од Ресенскиот револуционерен реон во кои пишувало дека востанието било насочено само против лошите Турци, а не и против сите нив²⁷⁾.

Главниот штаб на востаничките сили на Битолскиот револуционерен округ по започнувањето на востанието објавил манифест на турски, француски и македонски јазик и примероци од манифестот им доставил на странските конзули во Битола, во кој манифест меѓу другото пишувало: „Борци, штедете го мирното турско население, борете се само против официјалната власт“²⁸⁾ Преку овој манифест меѓународната политика на ТМОРО добила и меѓународна афирмација, а тоа придонело огромниот углед на македонското националноослободително движење предводено од ТМОРО да расте уште повеќе во очите на меѓународната јавност.

Во спроведувањето на политиката на ТМОРО во меѓународните односи најдоследни биле Крушевскиот и Охридскиот револуционерен реон. Реонските началства на овие два реони и самите востаници дури и за време на Илинденското востание се држеле коректно спрема турското население. Поради тоа востаниците стекнале симпатии кај мирното турско население, а османската власт била изненадена но и восхитена бидејќи таа не очекувала толкава коректност, човечност и правичност од востаниците. Во некои револуционерни реони на Солунскиот револуционерен округ заштитивајќи го мирното турско население, некои револуционерни дејци ги изложувале своите животи на опасноста од одмаздата на врховистичките експоненти во Македонија²⁹⁾.

²⁶⁾ Х. Сиљанов, *Op. cit.*, 311; исто: Антонь Кеќкаров, Четничкото движење во Охридско. — Илустрација Илинден, Год. III Софија. (1936), кн. 3—4 (73—74), 16

²⁷⁾ Востаничкото движење во Југозападна Македонија (до 1904 г.) по спомени на Сл. Арсов. Книга прва, 63, 90

²⁸⁾ П. М. Скопаконв, Илинден. — Ил. Илишев. Год. 5 (1932), кн. 1 (41), 3—4.

²⁹⁾ Поради неодмаздување врз турското население во гевгелиските села Горничет и Прдејци, врховистот Христо Поп Косев издал наредба да се убијат војводите Сава Михајлов и Арѓир Манасиев. (Владо Картов, Гевгелија до Балканските војни. Скопје 1966, 184)

Никола Киров Мајски, учесник во борбите за ослободување на Крушево пишува дека „уште во првиот ден на Илинденското востание војводата Гурчин Наумов—Пљакот ги собрал семејствата на затворените турски чиновници и ги сместил во куќата на началникот на полицијата, поставил стража пред вратата за да не бидат вознемирувани и наредил редовно да бидат снабдувани со леб, производи и тутун“³⁰⁾.

За време на мирните крушевски денови вршејќи ја својата должност групата на Санду Јоан Докуз заработила една група турски овчари и козари заедно со своите овци и кози и му се јавила на Никола Карев на месноста „Кале“, рапортирајќи му за заработувањето на турските овчари. Изнервираниот Н. Карев му наредил на Јоан Докуз веднаш да ги ослободи заробениците со добитокот и се заканил дека ќе го застрела секого кој ќе го вознемири мирното немакедонско население, изјавувајќи: „И вие, и тие, треба да разберете дека не сме арамии, туку револуционери; не сме разбојници туку ослободители. Марш назад во Алданци, побарајте извинување од Турците за сторената грешка и дојдете да ми рапортирате за стореното“³¹⁾.

Никола Киров Мајски во својата драма „Илинден“ наведува еден интересен момент кога тој самиот трогнат и насолзен, ги повикувал и останатите востаници во слободно Крушево да му се придружат во неговата декларативна, но содржајна реплика, преку која уште еднаш била потврдена правилната констатација на македонското националноослободително движење за лошата економско-социјална и политичка положба на турското население во Македонија, преку која уште еднаш јавно се потврдувало од истакнат македонски револуционерен деец дека имало Турци кои работеле за македонското дело игинеле во османските затвори за слободата на Македонија. Повикот на Н. К. Мајски гласел: „Браќа! Од името на сите добри Турци и муслимани што тргаат маќа како нас, што се робови како нас и што се ослободуваат денеска заедно со нас, исто така и од името на сите Турци што работеле со нас и ни помагале во борбата со општите душмани, така и од името на тие Турци и муслимани што гнијат во занданите за слободата на општата мила мајка Македонија, ве молам да извикаме: 'Јашас'н Македонија!'“³²⁾

³⁰⁾ Никола Киров Мајски, Гурчин Наумов—Пљакот, Крушовски војвода. Живота, политическата му дейност и сврзанитѝ съ деиностѝта му събития. Крушево 1942 (материјалот е отчуќан на машина) ИНИ ОДБ, Сл. IV. 133, 2: исто: Н. К. Мајски. Крушово и борбитѝ му за свобода. Печатница Стопанско Развитие, Софија, 1935, 42.

³¹⁾ Н. К. Мајски, Крушово и борбитѝ му за свобода..., 58

³²⁾ Н. К. Мајски, Илинден. Драма въ петѝ дѝйствиа (Картини изѝ великото македонско възстание прѝзь 1903 год.). Първо собствено издание. Печатница „Художникѝ“, Софија, 1923, 50

Штабот на крушевските востаници за време на мирните крушевски денови разменил и идилични писма со претставниците на османската власт во некои турски и муслимански села во Крушевската околија³³). Меѓутоа, сепак еден од најзначајните и најпрогресивни акти на Крушевската република и воопшто на дотогашната македонска историја претставува објавувањето на Манифестот на Крушевската република до турското и другото муслиманско население во Крушевскиот револуционерен реон и пошироко во цела Македонија.

Jusuf HAMZA

THE ATTITUDE OF THE TMORO TOWARDS THE TURKISH POPULATION IN MACEDONIA IN THE 1893—1903 PERIOD

S u m m a r y

During the period between 1893 and 1903 the Macedonian Revolutionary Organisation built a proper relation towards all minorities in Macedonia, and especially towards the Turkish population when it was lined in „the unsatisfied elements” which should unite in the struggle of the Macedonian people against the Ottoman authority in Macedonia.

Its relation towards the Turkish population, in the mentioned period, the Organisation was sanctioned by legal and political acts, and especially by the Constitution of 1896, where it was stated that every Turk might become a member of the Organisation and to express its aims for economic and social liberation from the Turkish authority.

The consistent carrying out of the legal and political acts used to find its expression in the concrete differentiation of the Turkish working population from the executive Turkish authority in which the greatest contribution was given by the most outstanding revolutionary leaders, especially Goce Delčev, Dame Gruev, Jane Sandanski, Nikola Petrov Rusinski, Hristo Uzunov, Nikola Kirov Majski, Todor Panica, Apostol Petkov, Argir Manasiev etc.

The proper attitude of the Macedonian Revolutionary Organisation towards the Turkish working population in Macedonia were especially expressed through the solutions on the Smilevo Congress of 1903, through the circular letter sent to the noble

³³) X. Силянoв, Op. cit., 417

Turks in Macedonia for the aims of the Uprising, through the Invitation of the Main Headquarters of the Bitola Revolutionary Region sent to the rebels in the eve of the Ilinden Uprising in which among the other things was stated not to attack the Turkish peaceful population, their wives, children and old men even during the rising of the Ilinden Uprising.

Moreover, one of the most important and most progressive acts of the Kruševo Republic represents the publication of the Manifesto of Kruševo which was sent to the Turkish and other Moslem population in the Kruševo revolutionary region and wider in Macedonia.